

Kongsgårdsruinen ingen visste om

Et formidlingsopplegg for 7.trinn i forbindelse med Kongsgårdprosjektets utgravning på Avaldsnes i 2017

Hvordan bruke dette heftet

Praktisk info

I første del av dette heftet forteller vi deg litt om formidlingsopplegget, du finner praktisk informasjon, samt målene vi har for formidlingen.

Kunnskapsløftet

Vi har samlet en rekke mål og utsagn fra læreplanene, som kan knyttes opp til formidlingsopplegget. Ulike tema er skissert opp for å vise hvordan opplegget har sammenheng med de ulike målene.

Forarbeid/etterarbeid

Elevene får mye bedre forståelse (læring) når et museumsbesøk er knyttet til undervisningen på skolen.

Vi lagt ved noen ekstra ressurser og forslag til forarbeid/etterarbeid, som en hjelp til å koble besøket på Avaldsnes sammen med undervisningen på skolen. Håper du finner noe av dette nyttig og inspirerende.

«Nye funn og forskingsmetodar gir oss heile tida ny kunnskap som lar forskaren sjå fortida i eit nytt lys. Altfor sjeldan rekk denne kunnskapen utover ein liten krets. For mange er historia ennå slik ho var i 1905. Derfor må den etablerte historia utfordrast.» Eit vindauge mot Noreg, Marit S. Vea

HAUGALAND
MUSEENE

UiO : Kulturhistorisk museum

Opplegget er utviklet av Cathrine Glette, Haugalandmuseene, formidler på Nordvegen Historiesenter, i samarbeid med Kongsgårdprosjektet Avaldsnes v/utgravningsleder Erlend Nordlie og feltleder Anette Sand-Eriksen. Heftet er skrevet av formidler, og opplegget gjennomføres av formidler og arkeologene.

Avaldsnes 2017

Foto: Cathrine Glette

Innholdet i heftet må ikke kopieres eller på annen måte mangfoldiggjøres uten avtale, foruten til undervisning på skolen. Innholdet får ikke brukes i kommersiell sammenheng.

Innhold

Innledning; En ruin ingen visste om

Mål for formidlingen

Hovedmål

Mål for forståelse

Delmål

Praktisk informasjon

Om opplegget

Logistikk

Formidlingsopplegget og Kunnskapsløftet

Historisk kunnskap - Tidsperioder

Historisk perspektiv

Historieforståelse - Forske og tolke

Teknologi - endring - utvikling

Måle og regne

Skrive og skape

Læring på museum og ute i felt - Forskerspiren

Framtidig kulturminnevern

Ekstra ressurser:

Faktaark

Arkeologi

Hva er arkeologi?

Hvordan jobber en arkeolog?

Hvorfor har vi arkeologiske utgravninger?

Kulturminneloven

Quiz om arkeologi

Middelalderen

Tidsperioden

Borgerkrig

Kristendom og kirkemakt

Slutt på Avaldsnes som kongsgård

Quiz om Middelalderen

Kongene

Quiz om kongene

Å bygge med stein

Kleberstein og kalkmørtel

Romansk stil og gotisk stil

Bumerker

Quiz - Å bygge med stein

Oppgaver

Tidsreisefortelling

Se med de magiske fortidsbrillene

Send et brev bakover i tid

Hvor lenge hadde kongene makten?

Olavskirken i 3D

Fasit Quiz

Steder å finne mer informasjon

En ruin ingen visste om

I 2011/2012 foregikk det en stor utgravning på Avaldsnes. De arkeologiske undersøkelsene var en del av Kongsgårdprosjektet Avaldsnes, et forskningsprosjekt ved Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo, med formål å blant annet undersøke kongsgårdens plass i det norske kongedømmets tidlige historie og forhistorie tilbake til omtrent Kristi fødsel. Mange spennende bygningsspor og andre funn ble avdekket og undersøkt, fra ulike perioder.

Men på tampen av sesongen i 2012 dukket det helt overraskende opp kraftige steinmurer fra middelalderen, godt bevart og gjemt dyp nede under et tjukt lag med søppel og jord fra de senere periodene med prestegård på stedet. Prestegårdsfolkets ønske om å anlegge en hage ute på brinken har rett og slett bevart en nasjonalskatt for ettertiden.

Det er første gang man finner et kongsgårdsanlegg av stein fra middelalderen utenfor byene i Norge, de andre tre ligger i Bergen, Tønsberg og Oslo. Murene ble dekket til, og man gikk i gang med å planlegge undersøkelser og restaurering av middelalderruinen som et eget prosjekt i Kongsgårdprosjektet. Nå, fem år etter, er planlegging, tillatelser og finansiering på plass og utgravningen er godt i gang. Ruinen overrasket oss i 2012, men nå i 2017 vokser overraskelsen for hver dag som går. Dette får dere høre mer om når dere snart kommer på besøk!

Arkeologien er et resultat av menneskers nysgjerrighet og behov for å sette ting i system, utforske og forstå det som er rundt oss og det som ligger bak oss. Vi håper at den store middelalderruinen på Avaldsnes vil vekke nysgjerrighet og historieinteresse i elevene deres, og at det å få besøke selve utgravningen mens den pågår kan bidra til en økt følelse av eierskap og tilhørighet til kulturarven vår.

Prestegården med hagen som har skjult middelalderruinen.
Maleri av Avaldsnes fra 1779, ukjent kunstner. Bildet er i privat eie. Foto: O. Væring

Mål for formidlingen

Hovedmål

Hovedmålsettingen vår er å øke forståelsen for viktigheten av forskning, arkeologi og kulturminnevern generelt, og bevaringen av det historiske Avaldsnes spesielt.

Mål for forståelse

- Få en forståelse av at Avaldsnes er «mer enn vikingtid»; at det har vært et viktig sted og maktsenter også i andre perioder, som i middelalderen.
- Forstå at Avaldsnes har kulturminner som ikke bare er av lokal men også nasjonal betydning.
- Få en forståelse av at historien ikke er satt i stein, men at man stadig får nye funn og ny informasjon.
- Forstå at selv innen en vitenskap som arkeologi handler det noen ganger om tolkninger, og at man bruker mange ulike metoder, kilder og vitenskaper i sammenheng for å finne informasjon om fortiden.
- Få en økt følelse av at historien og kulturminnene har en verdi i seg selv, både for oss og de som kommer etter oss.
- Få en forståelse av at en selv er en del av en sammenheng; fortid - nåtid - framtid.

Delmål

- Lære når middelalderen var.
- Få litt kjennskap til noen hendelser og kjennetegn for perioden middelalder.
- Få vite at kristendommen var sentral i middelalderen, og at ikke bare kongen men også kirken hadde mye makt i samfunnet.
- Få vite navnet på en eller flere konger som brukte Avaldsnes som en av sine kongsgårder i middelalderen, og hvilken konge som fikk bygget kirken som står her i dag.
- Lære hvordan vi kan se at kirken er bygget i gotisk stil.
- Få kjennskap til hva kleberstein er.
- Få kjennskap til hva bumerker er.
- Få litt innblikk i hvorfor Avaldsnes sluttet å være kongsgård og gikk over til å være prestegård.
- Lære litt om hvordan man bygget murer av stein og kalkmørtel i middelalder, og hvordan mørtelen ser ut i dag i utgravningsfeltet.
- Få vite litt om bakgrunnen for utgravningen, og at dette er det eneste kongsgårdsanlegget i stein i Norge fra middelalder som ikke ligger i en by.
- Få litt innblikk i hvordan arkeologene jobber og hvilke metoder de bruker.
- Få vite litt om hva arkeologene har funnet ut til nå.

Mål for Avaldsnesprosjektet:

«Å aktivisere Avaldsnes som kulturminneområde på grunnlag av det vi allerede vet og gjennom nyvunnet kunnskap, slik at Avaldsnes får den sentrale plassen området bør ha i lokal og nasjonal sammenheng. I dette ligger ønsket om å knytte prosjektet til et framtidsrettet kulturminnevern der formidling av kunnskap inngår som en vesentlig og nødvendig del av vernet. Ved ulike publikumsrettede tiltak tas det sikte på å gjøre Avaldsnes til et attraktivt nasjonalt kulturminneområde.» Eit vindauge mot Noreg, Marit S. Vea

Praktisk informasjon

Målgruppe:

7.trinn

Antall elever:

Max ca 50 elever

Varighet:

2 timer.

Sted:

Opplegget foregår både utendørs på Avaldsnesplatået og innendørs på Nordvegen Historiesenter.

Klær: Husk klær og fottøy etter været, det kan blåse godt på Avaldsnes. Det kan være gjørmete i og ved utgravningsfeltet.

Sekker:

Det blir oppstart oppe på taket av historiesenteret og eventuelle sekker kan legges inntil det runde inngangspartiet, på baksiden mot sundet.

Matpakke:

Det er ikke lagt inn spisepause i opplegget.

Foto:

Oppfordre gjerne elevene til å ha med kamera og ta bilder. Bildene kan være et fint utgangspunkt for etterarbeid på skolen, f.eks til skoleavis eller skolens nettside.

Læreplanene:

Opplegget på senteret og forarbeid/etterarbeid kan knyttes til fagene samfunnsfag, matematikk, naturfag, norsk, KRLE og kunst og håndverk, samt den generelle delen av Kunnskapsløftet. Se egen del i heftet.

Formidlingsmetoder:

Muntlig formidling, dialog med elevene, omvisning, aktiviteter og «hands-on» eksperimenter.

Forarbeid/etterarbeid:

Opplegget har ingen krav til forarbeid, men det oppfordres til å ta i bruk ressursene i heftet til forarbeid/etterarbeid på skolen.

Kontaktinformasjon:

Cathrine Glette, Haugalandmuseene, Formidler på Nordvegen Historiesenter, tlf: 52812402, e-post: historieformidler@karmoy.net

Opplegget er gratis.

Om opplegget

Ved tidligere besøk på Avaldsnes har elevene lært at stedet har vært et maktsenter, og at den strategiske plasseringen ved skipsleia Nordvegen er hovedgrunnen til det. De har fått «møte» Harald Hårfagre og lært at han er en av kongene som har hatt Avaldsnes som en av sine kongsgårder.

Nå plukker vi opp tråden fra vikingtiden og trer inn i middelalderen. Hva har skjedd fra Harald Hårfagre «samlet landet til ett rike» til Håkon Håkonsson fikk bygget Olavskirken på Avaldsnes? Vikingkongene har hatt store stolpebygde langhus i tre, men i middelalder er det bygget ikke bare kirke men også et stort kongsgårdsanlegg i stein på Avaldsnes. Vi skal se på kirken og på ruinen som arkeologene nå graver fram, på hvordan dette er bygd og på stil. Vi skal også prøve å trekke menneskene fra fortiden litt nærmere ved å se på bumerker de har risset inn i steiner funnet i utgravningen og på kirken.

Men høydepunktet blir nok å få møte selveste arkeologene som nå jobber på spreng for å grave fram og undersøke ruinen som har ligget gjemt i hundrevis av år. De skal fortelle litt om hvordan de jobber og hva de har funnet ut så langt.

Til slutt skal elevene også selv få prøve seg litt som forskere og arkeologer ved å holde på med litt hands-on aktiviteter knyttet faget. De skal også få lage sitt eget bumerke og tegne det på et stort veggbilde som skal henge inne på historiesenteret.

Logistikk

- Felles intro ute oppe på taket av historiesenteret i samlet gruppe.
- Gruppen deles i to grupper som bytter:
 - 'En gruppe går til arkeologene i utgravningsfeltet
 - 'En gruppe går sammen med formidler til middelalderkirken
- Samles på taket av senteret igjen og deler gruppen i tre grupper som roterer på tre stasjoner:
 - «Arkeologibuffét» i teltet på taket av senteret
 - Forskerrommet
 - Bumerkeverksted i klasserommet
- Felles avslutning på taket av senteret

Middelalder: 1100 e.Kr - 1537 e.Kr.

Vikingtidens rikssamling utvikler seg til et fastere statssystem.

Kirken og kristendommen står sentralt i samfunnet.

Handelen øker,
byutviklingen skyter fart.

Men på midten av 1300-tallet endrer alt seg:
Svartedauden og etterfølgende pestepidemier herjer,
folk dør.

Befolkningen er halvert,
rikets selvstendighet er svekket.
Handelen med utlandet avtar.

På 1200-tallet fikk Kong Håkon Håkonsson bygget Olavskirken på Avaldsnes.
Kirken var sentral i kongens kapellorganisasjon,
og et viktig senter for administrasjon og handel.

På 1300-tallet ble kongemaktens tilstedeværelse svekket.
Hanseatene anla en handelshavn på Avaldsnes, kalt Notow.

Formidlingsopplegget og Kunnskapsløftet

Dette formidlingsopplegget sentrerer seg rundt ett sted; Avaldsnes, men favner likevel bredt i tema. Arkeologi, forskning, naturvitenskap, historiske perioder, kongemakt og kirkemakt, kulturminnevern, er alle viktige tema i læreplanene.

Her følger mål og utsagn fra Kunnskapsløftet, som kan knyttes til innholdet i opplegget, eller til forarbeid/etterarbeid på skolen.

Historisk kunnskap - Tidsperioder

Den mest sentrale tidsperioden for denne utgravningen er middelalder. Ved tidligere besøk på Avaldsnes har elevene lært om vikingtiden, at stedet har vært et maktsenter og kongsgård for blant annet Harald Hårfagre. I opplegget plukker vi opp tråden fra vikingtiden; hva skjedde i perioden som fulgte?

Å få oppleve at en ruin fra middelalderens kongsgård på Avaldsnes avdekkes er en gylden anledning til samtidig å lære litt om middelalderen, om konger og kirkemakt, hendelser og levesett fra perioden, både på skolen og under selve opplegget.

Stedets naturressurser og strategiske plassering ved seilingsleden Nordvegen gjør også Avaldsnes til et godt eksempel på hvordan geografiske forhold har lagt grunnlag for bosetting, samfunnsutvikling og makt. Middelalderkirken på stedet og den utgravde ruinen av en kongsgårdsbygning er innfallsporter til å lære om kirkemakt og kongemakt i middelalder.

Mange forbinder Avaldsnes bare med vikingtid, så det å oppdage at stedet også har masse historie, kulturminner og arkeologiske spor fra andre perioder er i seg selv verdifullt. I tillegg er det fint å ha lokale kulturminner, historiske hendelser og personer som «knagger» når man skal lære om historie og tidsperioder generelt.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -bruke omgrepet periode og vise samanhengar mellom fortida og notida ved å plassere ei rekkje historiske hendingar på ei tidslinje. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Historie.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -plassere ei hendingsrekkje i historie og samtid på tidslinje og kart. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7. årstrinnet, Utforskaren.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -gjere greie for sentrale trekk ved tidsepokane mellomalder, renessanse og opplysningstid i Europa og diskutere grunnar til denne tidsinndelinga. Læreplan i samfunnsfag, Kompetansemål etter 7. årstrinnet, Historie.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -fortelje om hovudtrekk ved samfunnsutviklinga i Noreg frå vikingtida til slutten av dansketida, og gjere nærare greie for eit sentralt tema i denne perioden. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Historie.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -forklare samanhengar mellom naturressursar, næringar, busetnad og levevis. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Geografi.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -gjere greie for dei viktigaste maktinstitusjonane i Noreg og deira hovudoppgåver og diskutere skilnader mellom å leve i eit demokrati og i eit samfunn utan demokrati. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7. årstrinnet, Samfunnskunnskap.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -fortelle om sentrale hendingar og personer i kristendommens historie i Norge fram til reformasjonen. KRLE, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Kristendom.

Historisk perspektiv

Innsikt i ulike tidsperioder, og hva som skiller dem, er et steg på veien i å oppnå forståelse av sammenhengen «fortid - nåtid - framtid»; at valg og handlinger til menneskene før oss har ført oss hit vi er nå, og at vi som lever nå former framtida.

Vi trekker fram noen samfunnsendringer og dramatiske hendelser som preger middelalderen, og oppdager at historien ikke nødvendigvis er en jevn oppadgående utvikling, men at den kan bestå av brudd, stagnasjon, framgang og nedgang.

Kjennskap til fortidens hendelser og ytelser knytter menneskene sammen over tid. Historisk kunnskap utvider også erfaringer for å sette mål og velge midler i framtiden. Fortrolighet med det mennesker har følt, tenkt og trodd, utvider rommet for innsikt og handling, og minner om at dagens forhold vil endre seg. Den generelle delen av læreplanen, Det allmenndannede menneske.

Opplæringen har til formål å gi kunnskap om menneskenes konfliktfylte historie og om fortidens landevinninger - og om samtidens kriser og muligheter. Den generelle delen av læreplanen, Det integrerte menneske.

Menneskets særtrekk er at det både kan fatte det tidligere slektsledd har tenkt og følt, bruke det de har frembrakt og formet - og samtidig overskride de begrensninger som fortiden satte ved nybrott og oppfinnsomhet. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende mennesket.

Fortidens små og store landevinninger gir ikke bare respekt for det mennesker før oss har frembrakt. De viser også at framtiden er åpen, og at dagens unge kan forme den med sin innsats og sin fantasi. Kulturarven er ikke ensidig rettet mot fortiden, men en skapende prosess. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende menneske.

Faget skal medverke til at elevene utviklar medvit om at menneska inngår i ein historisk samanheng, og at ei lang rekkje historiske hendingar gjer at dei er der dei er i dag.
Læreplan i Samfunnsfag, Føremål med faget.

Historieforståelse - Forske og tolke

Innsikten i historien vår bygger på mange ulike kilder: arkeologiske funn og spor, kart, tegninger, maleri, skriftlige kilder, informanter med mer. Teknologi og ulike naturvitenskapelige metoder tas i bruk for å få fram ny informasjon, både før, under og etter utgravningen. Arkeologene studerer jordlagene; stratigrafien, landskapet, gjenstandsfunn og strukturer, og sammenligner med andre kilder som kart, bilder og skriftlige kilder for å få kunnskap om menneskene i fortiden. Ofte vil arkeologien fortelle mye som ikke beskrives i skriftlige kilder. At arkeologene nå graver fram en diger middelalderruin som var ukjent for oss helt fram til 2012 er et godt eksempel på det! Samtidig er det viktig å forstå at historien ikke er hugget i stein, men at den endrer seg hele tiden etter hvert som ny informasjon kommer til og nye spørsmål åpner seg. Det vil være ulike faglige tolkninger og meninger, i tillegg til at historiesynet til en hver tid er farget av tiden, kulturen og samfunnet rundt.

Læreplanene vektlegger også øvelse i å være kritisk til kilder og informasjon, kunne legge fram egne tolkninger, men også være åpen for andres meninger. Arkeologene må hele tiden ha et åpent og kritisk sinn til kilder, funn og resultater. Gjennom besøket og opplegget får elevene innsikt i arkeologiske metoder, og kanskje en bedre forståelse for at metoder og vitenskap hele tiden er i utvikling, og at kritisk tenkning er viktig i forskningen.

Innenfor forskningen styrer rådende oppfatninger det en søker av fakta eller sammenhenger. Samtidig er forskning en framgangsmåte for å korrigere forutinntatte standpunkter, rådende teorier og gjeldende begrep - og for å utvikle nye. Vitenskapelig metodikk består av prosedyrer for ikke å bli lurt - verken av seg selv eller andre. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende menneske, Vitenskapelig arbeidsmåte og den aktive elev.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -formulere eit samfunnsfagleg spørsmål, foreslå moglege forklaringsar og belyse spørsmålet gjennom ei undersøking. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7.årststeget, Utforskaren.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -samtale om hvorfor det i naturvitenskapen er viktig å lage og teste hypoteser ved systematiske observasjoner og forsøk, og hvorfor det er viktig å sammenligne resultater. Naturfag, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Forskerspiren.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -diskutere samfunnsfaglege tema med respekt for andre sitt syn, bruke relevante fagomgrep og skilje mellom meiningar og fakta. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7.årststeget, Utforskaren.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -lytte til og videreutvikle innspill fra andre og skille mellom meninger og fakta. Norsk, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Muntlig kommunikasjon.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -uttrykke og grunngi egne standpunkter og vise respekt for andres. Norsk, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Muntlig kommunikasjon.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -finne og trekke ut samfunnsfagleg informasjon ved søk i digitale kjelder, vurdere funna og følgje reglar for nettvett og nettetikk. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7.årststeget, Utforskaren.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -bruke digitale verktøy til å presentere samfunnsfagleg arbeid og følgje reglar for personvern og opphavsrett. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7.årststeget, Utforskaren.

Kritisk tenking innebærer å prøve om forutsetningene for og de enkelte ledd i en tankerekke holder. Undervisningens mål er å trene elevene både til å kombinere og analysere - å utvikle både fantasi og skepsis slik at erfaring kan omsettes til innsikt. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende menneske, Vitenskapelig arbeidsmåte og den aktive elev.

Samtidig er det viktig at de ikke oppfatter vitenskap og teori som evige og absolutte sannheter. Utdanningen må finne den vanskelige balansen mellom respekt for etablert viten og den kritiske holdning som er nødvendig for utvikling av ny viten og for å ordne kunnskap på nye måter. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende menneske, Vitenskapelig arbeidsmåte og den aktive elev.

Øvelse i vitenskapelig forståelse og arbeidsmåte krever trening av tre egenskaper: evnen til undring og å stille nye spørsmål, evnen til å finne mulige forklaringer på det en har observert, og evnen til gjennom kildegranskning, eksperiment eller observasjon å kontrollere om forklaringene holder.

Både ved eksempler og praksis bør opplæringen gi erfaring med disse trinnene i forskning - som nettopp svarer til barns og unges naturlige vitebegjær: å gjøre iakttagelser, å søke og finne forklaringer, å se implikasjoner og prøve holdbarhet. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende menneske, Vitenskapelig arbeidsmåte og den aktive elev.

Teknologi - endring - utvikling

De massive murene i ruinen som nå graves ut, og den store middelalderkirken like ved, viser en stor teknologisk endring og utvikling når det gjelder byggeteknikk. De arkeologiske sporene etter bygninger fra jernalderen på Avaldsnesplatået; stolpehull, veggrøfter, ildsteder, forteller om stolpebygde hus og haller i tre. Men i middelalderen har de altså satt opp monumentale steinbygninger her. Det har krevd fagfolk med en helt ny kunnskap om materialer, redskaper og teknikker, folk som behersket en helt ny teknologi. Sannsynligvis ble dyktige fagfolk hentet inn fra utlandet, men kunnskapen og erfaringene de satt med fra før måtte tilpasses norske forhold, med forskjeller i både steintyper og klima som påvirket byggeprosessene. Å få satt opp bygninger som både i byggeteknikk og størrelse skilte seg ut, var også en måte for konger å demonstrere makt. Stolpene i hallene fra jernalder på Avaldsnes er for lengst råtnet bort, men stein og mørtel i de massive middelaldermurene er bevart; vi kan ta og føle på dem i vår tid.

Utvikling i teknologi er også sentralt i arkeologifaget; avansert teknologisk utstyr en en daglig del av arbeidet i utgravningsfeltet, og utstyret er i kontinuerlig utvikling. Hadde den samme utgravningen vært gjort for bare 10 år siden ville de ikke hatt like bra teknologisk utstyr som i dag. Av samme grunn skal heller ikke alle spor fra fortiden graves ut i vår tid; de som kommer etter oss kan ha helt annet utstyr og metoder tilgjengelig.

Skifte i teknologi markerer de store epoker i menneskenes historie - fra steinalder til atomalder, fra jordbruksrevolusjonen til den industrielle revolusjon. Teknologisk endring favner alle menneskelige ytringsformer - byggeskikk, fiske, fabrikker, transport, ernæring, boktrykkerkunst, film og musikk. Framveksten av ny teknologi utvikler redskaper, næringsveier, samfunnsformer og åndsliv. Det er en vesentlig del av almenndannelsen å kjenne vår teknologiske kulturelle arv. Den generelle delen av læreplanen, Det arbeidende menneske.

Teknologi er framgangsmåter menneskene har utviklet for å nå sine mål, arbeide lettere og samarbeide bedre. Teknologi gir hjelpemidler for å lage og gjøre ting - dyrke jord, veve klær, bygge hus, lege sykdom eller reise til lands, til vanns eller i luften. Den generelle delen av læreplanen, Det arbeidende menneske.

Teknologi i bred forstand har derfor satt dype spor i forholdet mellom mennesker - i arbeidsdeling og maktforhold, i klasseskiller og kriger. Den samlede teknologiske utvikling har gjort menneskenes kår mindre naturbestemt og mer samfunnsbestemt. Den generelle delen av læreplanen, Det arbeidende menneske.

Mange av de ting som er en del av menneskenes velferd, er ikke resultat av store sprang, men av en lang serie forbedringer i små skritt, i alle slags hjelpemidler, redskaper og rutiner. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende mennesket.

Opplæringen må formidle hvordan levekårene stadig er brakt framover gjennom generasjoners prøving og feiling, ved famling og forsøk i det praktiske liv. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende mennesket.

Samfunnets fremgang avhenger ikke bare av ekstraordinære bidrag fra noen begavede få, men fra utallige ytelser over lange perioder fra et stort antall alminnelige hverdagsmennesker. Gjennom igjen og igjen å møte de samme problemer har de gradvis utviklet godt håndlag og sikker praksis i bruk av redskaper og materialer. For å løse oppgavene bedre, har menneskene trinnvis forbedret teknologi, verktøy og maskiner. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende mennesket.

Teknologiens historie er historien om oppfinnsomhet - om hvordan råemner kan formes og brukes for å lage nye ting: flint eller fyrstikker, avl for bedre husdyr, jernbane for å lette transporten, urter for å lindre smerte - hjulet og stålet, klokken og kruttet. Mange av disse oppfinnelser ble gjort av det praktiske livs kvinner og menn - bønder, mekanikere, jordmødre, håndverkere. Den generelle delen av læreplanen, Det arbeidende menneske.

Undervisningen må derfor vise hvordan oppfinnsomhet og skaperkraft stadig har endret menneskenes levekår og livsinnhold, og under hvilke historiske vilkår det har skjedd. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende menneske.

Måle og regne

I arkeologifaget forholder man seg til regning og måling hele tiden; areal, lengde, dybde, vekt og tid. Man bruker kart og oversiktsbilder, forholder seg til høydekurver, avstander og landheving. Strukturer måles inn, og fotograferes i målestokk. Man bruker tidslinjer og dateringer. Funn veies og katalogiseres og man ser på funnmengde og funnspredning. Til og med mangel på funn er informasjon. Det er hele tiden tall og regning i arkeologien.

Ved å besøke utgravningen får elevene se matematikk komme til nytte i praktisk bruk.

Å kunne rekne i samfunnsfag inneber å behandle og samanlikne talmateriale om faglege tema, og å bruke, tolke og lage tabellar og grafiske framstillingar. Rekning i samfunnsfag handler òg om å gjere undersøkingar med teljing, bruke målestokk på kart og rekne med tid. Samfunnsfag, Grunnleggjande ferdigheter.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -bruke digitale hjelpemidler til å registrere, bearbeide og publisere data fra eksperimentelt arbeid og feltarbeid. Naturfag, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Forskerspiren.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -gjennomføre og presentere undersøkingar som krev teljing og rekning, ved å bruke informasjon frå tabellar og diagram. Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7. årststeget, Utforskaren.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -velje høvelege målereiskapar og gjere praktiske målingar i samband med daglegliv og teknologi, og vurdere resultatata ut frå presisjon og måleusikkerheit. Matematikk, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Måling.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -velje høvelege måleiningar og rekne om mellom ulike måleiningar. Matematikk, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Måling.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -bruke atlas, hente ut informasjon frå papirbaserte -temakart og digitale karttenester (etc.) Samfunnsfag, Kompetansemål etter 7. årssteget, Geografi.

Skrive og skape

Informasjonen fra arkeologiske funn og andre kilder gir oss et begrenset innblikk i fortiden. Vi må ta fantasien vår i bruk, i kombinasjon med informasjonen vi har, for å prøve å forestille oss tidene som har vært.

Ved å høre fortellinger eller oppleve visualiseringer om fortiden, eller selv skape historier og bilder, kan elevene få bedre grep om hva som kjennetegner hver tidsperiode. Vi skal også se på middelalderkirken, både fysisk og i digital 3D modell, og lære at den er i gotisk stil, og hvordan vi kan se det.

I dette opplegget blir også elevene kjent med fenomenet bumerker. Å få se og ta på disse merkene som mennesker i fortiden har risset inn både på kirken og på steiner funnet i utgravningen kan bidra til å menneskeliggjøre historien og trekke disse ukjente menneskene fra fortiden nærmere. Å skrive og «tagge» sitt eget navn eller merke er noe de fleste kan relatere til. I opplegget får elevene også prøve seg på å forme og tegne sitt eget bumerke.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -skape forteljingar om menneske i fortida og bruke dei til å vise korleis menneske tenkjer og handlar ut frå samfunnet dei lever i. Samfunnsfag, Kompetanssmål etter 7. årstrinn, Historie.

Å kunne uttrykkje seg munnleg og skriftleg i samfunnsfag inneber å fortelje om hendinger i fortida og samtida, å greie ut om stader og fakta og bruke definisjonar, omgrep og faguttrykk til å forklare årsaker og verknader knytte til samfunn og kultur. Samfunnsfag, Grunnleggjande ferdigheter.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -skrive samfunnsfagleg tekst ved å bruke relevante fagomgrep og fleire kjelder. Samfunnsfag, Kompetanssmål etter 7. årststeget, Utforskaren.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -bruke ulike grafiske teknikker i eget arbeid. Kunst og håndverk, Kompetanssmål etter 7. årstrinn, Visuell kommunikasjon.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -beskrive særtrekk ved bygningar i nærmiljøet og sammenligne med nasjonale og internasjonale stilretningar. Kunst og håndverk, Kompetanssmål etter 7. årstrinn, Arkitektur.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne -beskrive kirkebygget og andre kristne gudshus og reflektere over deres betydning og bruk, og nytte digitale verktøy til å søke informasjon og lage presentasjoner. KRLE, Kompetanssmål etter 7. årstrinn, Kristendom.

Læring på museum og ute i felt - Forskerspiren

Å komme ut av klasserommet kan inspirere til læring og gi økt forståelse ved å se kunnskap satt inn i en praktisk sammenheng. I opplegget får elevene en unik sjanse til å møte fagfolk ute i feltet og lære hvordan de jobber. Elevene får oppleve utgravningsfelt i kulturlandskapet, og kan dermed selv gjøre egne observasjoner av spor og resultater av menneskelig aktivitet og være med å tolke og stille spørsmål.

Å øke interessen for vitenskapelige metoder og forskning vektlegges i læreplanene. Kanskje kan det å få møte arkeologene i arbeid bidra til å vekke forskerspiren i elevene?

Varierte læringsmiljøer som feltarbeid i naturen, eksperimenter i laboratoriet og ekskursionsjoner til museer, vitensentre og bedrifter vil berike opplæringen i naturfag og gi rom for undring, nysgjerrighet og fascinasjon. Naturfag, Formål.

Godt samspel mellom skolen og nærings- og arbeidsliv, kunst- og kulturliv og andre delar av lokalsamfunnet kan gjere opplæringa i faga meir konkret og røyndomsnær og gjennom det auke evna og lysta til å lære blant elevane. Prinsipp for opplæringa, Samarbeid med lokalsamfunnet.

I naturfag er skriftlige rapporter fra eksperimenter, feltarbeid, ekskursionsjoner og fra teknologiske utviklingsprosesser sentrale. Naturfag, Grunnleggende ferdigheter, Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne -formulere naturfaglige spørsmål om noe eleven lurer på, foreslå mulige forklaringer, lage en plan og gjennomføre undersøkelser. Naturfag, Kompetansemål etter 7. årstrinn, Forskerspiren.

Framtidig kulturminnevern

Et underliggende mål for alle formidlingsopplegg på Nordvegen Historiesenter er kulturminnevern. Hovedmålet til Avaldsnesprosjektet handler om framtidig kulturminnevern gjennom bruk, formidling og bevisstgjøring. Historisk innsikt og perspektiv kan gi økt respekt for kulturminnene og det folk før oss har skapt, og en følelse av at historie har verdi. Snart skal de som nå er elever forvalte kulturminnene for framtiden, og passe på at det er balanse mellom videre samfunnsutvikling og vern.

En spennende del av Kongsgårdprosjektet er at middelalderruinen etter utgravningen skal restaureres og være synlig for publikum. Ofte er det lettere for oss både å forstå og bry oss om noe som er synlig, i forhold til noe vi bare har blitt fortalt. De restaurerte restene av denne store bygningen fra middelalderens kongsgård på Avaldsnes vil dermed kunne bidra til bevisstgjøring og forståelse av historien og kulturarven som en verdi. Kanskje vil de elevene som var så heldige å oppleve utgravningen av ruinen føle litt ekstra eierskap til den i framtiden; «vi var her når dette kongsgårdsanlegget ble gravd frem».

Opplæringen skal vise hvordan vår erkjennelse har grodd fram ved et langt skaperverk, som spenner over mange generasjoner og har krysset mange grenser. Slik opplæring gir respekt og aktelse for det mennesket før oss har utrettet, og lar oss plassere oss selv i en historisk utvikling. Den generelle delen av læreplanen, Det allmenndannende menneske.

Og undervisningen må tydeliggjøre de etiske spørsmål som forskningen selv reiser og de moralske vurderinger som må gjøres når ny viten åpner for nye valg. Den forskningen som sprenger grenser for hva som er mulig, må møtes av verdier som setter grenser for hva som er tillatt. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende menneske, Vitenskapelig arbeidsmåte og den aktive elev.

Oppfostringen skal fremme både lojalitet overfor det nedarvede og lyst til å bryte nytt land. Den generelle delen av læreplanen, Det skapende mennesket.

Ekstra ressurser

Her følger en del ekstra materiale i form av faktaark og forslag til oppgaver, som vi håper kan inspirere til å knytte opplegget på Avaldsnes opp mot undervisningen i klasserommet. Faktaarkene og oppgavene kan dere for eksempel skrive ut og bruke i grupper på skolen.

Arkeologi

Hva er arkeologi?

Som du sikkert vet jobber arkeologene med å finne ut om fortiden. Men det er egentlig bare en ganske liten bit av fortiden arkeologene undersøker; den delen av fortiden hvor det har vært mennesker. Fortiden til selve jorda vår, eller dinosaurene for eksempel, er det andre fagfolk som forsker på. Arkeologene prøver å finne spor eller ting som kan fortelle oss noe om historien til menneskene.

Ordet arkeologi betyr «læren om det gamle», det er tross alt veldig gamle ting og spor arkeologene jobber med. Her hvor vi bor har det levd folk i over ti tusen år. Tenk, når en arkeolog graver fram en gjenstand, er han kanskje den første til å se og ta på den tingen på flere hundre eller kanskje flere tusen år!

Hvordan jobber en arkeolog?

Arkeologene graver mye i jorda, for å finne spor eller ting fra fortiden. Men det blir brukt mange andre metoder i arkeologien også, ikke bare graving. For eksempel kan de bruke geofysiske metoder. Da bruker de forskjellig teknologisk utstyr for å sende signaler ned i jorda, for å prøve å oppdage om det skjuler seg noe nede i bakken. Du har sikkert hørt om metalldetektor. Det er en sånn metode, som kan oppdage om det ligger noe av metall i jorda, mens en georadar for eksempel, kan oppdage steiner og murer.

Arkeologene gjør mye annet også når de har en utgravning. De tar ulike prøver av jorda og andre spor de finner, som skal undersøkes på laboratorier på forskjellige måter. Det kaller vi gjerne naturvitenskapelige analyser. Ofte kan spor i selve jorda gi like viktig informasjon som gjenstander de finner. Og i tillegg driver de med mye dokumentasjon i utgravningsfeltet. Det vil si at de må måle inn, ta bilder av, beskrive og noen ganger tegne jordlagene og sporene de finner etterhvert som de jobber seg nedover i lagene i utgravningen.

Mange tror at arkeologene graver med teskje og børste, men det hadde blitt veldig tungvindt. Det vanligste graveutstyret er krafse og graveskje, som ligner en liten murerskje. Men ofte brukes det gravemaskin også, spesielt når de skal fjerne de øverste lagene med gress og torv eller grus, men også når de fjerner jord nede i selve utgravningslagene. Men såklart, hvis arkeologene finner noe som er veldig skjørt eller smått, så hender det de bruker børster eller veldig små graveredskaper.

Hvorfor har vi arkeologiske utgravninger?

De aller fleste utgravninger skjer der det skal bygges noe, for eksempel en vei eller en skole eller et boligfelt. For hvis veien eller bygningene må legges akkurat der det finnes spor fra fortiden, må arkeologene få samlet inn og reddet unna den informasjonen som finnes i jorda der, før de slipper løs anleggsmaskiner og folk som skal grave og kanskje sprengne for å gjøre klart til byggingen.

Såne utgravninger kaller vi forvaltningsutgravninger.

Men en gang i blant har man rene forskningsutgravninger. Hva betyr det? Jo, at man har en utgravning bare fordi vi er nysgjerrige og vil vite mer om fortiden. Utgravningen på Avaldsnes er en sånn utgravning. Her skulle det ikke bygges noen vei eller noe, så sporene lå sånn sett ganske trygt under jorda der de lå. Men vi visste at dette var veldig spesielle og viktige spor, spor som kan gi oss ny informasjon om fortiden og lære oss masse vi ikke visste om historien i Norge, derfor ønsket vi å grave det ut.

Kulturminneloven

Egentlig er det sånn at alle spor fra fortida som er eldre enn fra 1537 er fredet og beskyttet av en lov som vi kaller Kulturminneloven. Det er fordi vi mener at historien er noe viktig, som alle sammen eier, og derfor sier kulturminneloven at ingen har lov å true, skade, stjele eller ødelegge spor fra fortida, eller kulturminner, som vi ofte kaller sånne spor.

Loven gjelder både for gjenstander og for andre spor, sånn som gamle murer eller gravhauger og bautasteiner. Kulturminnene er kanskje noe av det mest dyrebare vi eier, de er verdt mer enn penger. Da er det fint at vi alle sammen får eie det og dele det. Og faktisk så deler vi det med masse folk som ikke finnes ennå også; alle de som blir født etter oss og i framtiden eier jo historien like mye som vi som tilfeldigvis lever her akkurat nå. Sannsynligvis har folk i framtida enda bedre metoder og utstyr til å undersøke og forske på kulturminnene enn vi har i dag også, derfor er det veldig viktig at vi passer godt på alle kulturminnene våre, så de varer så lenge som mulig.

Man kan bare grave noe ut 'en gang, det man har gravd har man gravd, man kan ikke gjøre det en gang til senere. Så selv om arkeologene er kjempedyktige, og vet hvordan de skal grave ut noe forsiktig og på riktig måte, så får de ikke bare grave i vei overalt hvor de har lyst. For å få ha en forskningsutgravning, som denne her på Avaldsnes, må man søke om det først, sånn at noen kan bestemme om man skal grave det ut nå, eller vente til senere når man kanskje har funnet på enda bedre måter å gjøre det på. De som jobber med å bestemme dette heter Riksantikvaren, det er de som har aller mest ansvar for å beskytte kulturminnene våre.

Her på Avaldsnes sa Riksantikvaren ja til at vi kunne ha en forskningsutgravning, fordi de visste at utgravningen ville gi informasjon og svar som kommer til å bli viktig for historien til hele Norge.

Quiz om arkeologi

- 1: Hva betyr ordet «arkeologi»?
- 2: Hva slags spor kan en georadar oppdage under bakken?
- 3: Hva betyr det at man har en forskningsutgravning?
- 4: Hva sier Kulturminneloven?

Middelalderen

Tidsperioden

I Norge er middelalderen det vi kaller den tidsperioden som kommer etter vikingtiden.

Vi deler inn fortiden i ulike perioder som er forskjellige fra hverandre på en eller annen måte, for eksempel at samfunnet eller måten folk lever på endrer seg. Sånne endringer skjer ofte over tid, derfor er det litt forskjellige meninger om når hver tidsperiode starter og slutter. Noen mener at det passer å si at vikingtiden sluttet i 1050, mens andre mener at vikingkulturen fortsatte en stund til, så her sier vi at middelalderen starter ca rundt 1100.

1537 er slutten på middelalderen. Det er sjelden vi bruker et så bestemt årstall for å si at en tidsperiode starter eller slutter, men i 1537 skjedde det en stor endring i landet. Da bestemte den danske kongen Christian 3. at landet ikke lenger skulle være eget land med eget riksråd, men heller være en del av Danmark, og at kristendommen i landet ikke lenger skulle være katolsk men protestantisk. Det er en egen historie som vi ikke skal ta nå.

Borgerkrig

Mange som har hørt om vikingkongen Harald Hårfagre og at han «samlet landet til ett rike», tenker kanskje at dermed var Norge blitt ett land med 'en konge og at det da fortsatte å være sånn. Men det var ikke helt så enkelt. Det ble nemlig mye krangling om hvem som skulle få være konge i landet, allerede sønnene til Harald Hårfagre hadde konflikt om det. Noen ganger var det flere konger som satt på tronen samtidig også. Og så kom de kanskje i konflikt om hvem som egentlig skulle bestemme.

På 1100-tallet ble det skikkelig ille, det ble rett og slett borgerkrig. Borgerkrig er at innbyggerne i landet er i krig mot hverandre. De som ville bli konge samlet hærer som kriget mot hverandre. Men det gikk ikke bare ut over krigerne, fredelige folk ble også drept, og gårdene deres ble plyndret for mat og verdisaker. Borgerkrigen varte i over hundre år. Vi pleier å si at den startet rundt 1130 og varte til ca 1240.

Kongen som fikk bygget kirken som står på Avaldsnes, Håkon Håkonsson, innførte en lov som sa at det var kongens førstefødte sønn som skulle arve kongemakten. Det var i 1260 og det hjalp på å skape mer ro og fred i landet, i hvert fall i forhold til konflikter om hvem som skulle få bli konge.

Kristendom og kirkemakt

I middelalderen var Norge blitt et kristen land. Kristendommen var katolsk på denne tiden. Kirken som står på Avaldsnes i dag ble bygget midt på 1200-tallet, men da hadde det allerede stått minst en steinkirke der før, kanskje fra 1100-tallet, og før det, i vikingtiden, fikk kong Olav Tryggvason bygget en trekirke på stedet.

I middelalderen ble helgenen Olav den Hellige enormt populær. Han het Olav Haraldsson når han levde, og var vel egentlig en ganske brutal vikingkonge. Men etter at han døde i slaget på Stiklestad i 1030 ble han altså erklært som helgen.

Liket ble lagt i byen Trondheim, som ble kalt Nidaros på den tiden, og mange folk fra Norge og andre land reiste som pilegrimer til Nidaros på grunn av det. Men sannsynligvis kom mange også innom Avaldsnes på veien dit. De fleste reiste langs kysten med båt, det var lettest, og kirken Håkon Håkonsson hadde fått bygget på Avaldsnes var blitt viet til Olav den hellige. Det er derfor vi kaller den Olavskirken. På nordsiden av kirken er det en døråpning. Dette var pilegrimsinngangen i middelalderen. Nå er den blitt gjenmurt.

Biskopene og andre som jobbet for kirken var veldig mektige i middelalderen, vi pleier å si at kirken var mektig, eller *kirkemakt*. På slutten av middelalderen eide kirken over halvparten av alle eiendommene i landet.

Det var stadig en maktkamp mellom kongene og kirken, om hvem som skulle bestemme hva i landet, og hvem som skulle ha hvilke inntekter fra folket.

I 1247 fikk Håkon Håkonsson et brev fra paven i Roma som sa at han skulle få lov å velge sine egne prester til de kirkene han fikk bygget på kongsgårdene sine. Det var en stor fordel for han, da var det liksom han selv som hadde kontrollen over kirkefolkene på for eksempel kongsgården Avaldsnes. Og barnebarnet til Håkon, Håkon Magnusson, gjorde Olavskirken til en kollegiatkirke. Det betyr at han kunne utdanne sine egne «kongetro» prester der. Det var bare fire sånne kirker i landet, de andre tre stod i byene Oslo, Tønsberg og Bergen. Nå er det bare Olavskirken igjen av disse fire kirkene.

Slutt på Avaldsnes som kongsgård

Avaldsnes hadde vært gård for høvdinge og konger i 3000 år, men uti middelalderen, på 1300-tallet, slutter kongene å bruke stedet som kongsgård og Avaldsnes blir en vanlig prestegård i stedet.

Det er nok mange grunner til at Avaldsnes gikk ut av bruk som kongsgård. Det ene er at på denne tiden så begynte kongene å være mer fast i de store byene. Tidligere hadde vi ikke hatt en fast hovedstad, kongene hadde reist rundt fra kongsgård til kongsgård. En annen grunn er at kongemakten og hele landet var blitt veldig svekket. I 1348-1350 hadde svartedauden herjet i landet. Svartedauden var en svært smittsom sykdom som folk døde av på forferdelig vis på bare noen dager fra de ble smittet. På bare to år var omtrent halvparten av alle folk i landet døde. I tillegg var det andre også som konkurrerte med kongen om makt. Hanseatene var mektige tyske handelsfolk som i middelalderen tok kontroll over handelen i hele Nord-Europa. De brukte havna på Avaldsnes som en av sine viktige handelshavner, og da ble det konflikt med kongen, for såklart, kongen ville også tjene penger på handelen langs kysten og i havna. I 1368 brant hanseatene kongsgården og andre gårder langs Karmsundet.

Det siste beviset vi har på Avaldsnes brukt som kongsgård er et brev kong Håkon Magnusson skrev på Avaldsnes i 1374

Prestegården på Avaldsnes rundt år 1900. Ukjent fotograf.

Quiz om middelalderen

- 1: Når omtrent var den tidsperioden vi kaller middelalderen?
- 2: Hva betyr det at det er borgerkrig?
- 3: Hva het den populære helgenen som kirken på Avaldsnes ble viet til i middelalderen?
- 4: Hva var den dramatiske hendelsen som gjorde at halvparten av alle folk i landet døde midt på 1300-tallet?

Kongene

Gjennom vikingtiden og middelalderen har det vært mange konger. Men vi skal bare fortelle litt om noen, og begynner i slutten av borgerkrigstiden.

Håkon 4. Håkonsson:

- Var konge fra 1217 til 1263.
- Stod for store byggeprosjekter i stein, som både var nytt og kostbart på den tiden.
- Det var han som fikk bygget kirken som står på Avaldsnes nå, Olavskirken.
- Fikk bygget Håkonshallen på kongsgården i Bergen.
- Kanskje var det også han som fikk bygget det store kongsgårdsanlegget som arkeologene graver fram på Avaldsnes nå, eller det kan ha vært en av kongene etter han.
- Den første norske kongen som gikk på skole.
- Han gjorde Norge til et mektig kongerike, med kontroll over både Island, Grønland, Shetland, Færøyene, Hebridene, som er noen øyer utenfor Skottland, og Man, en stor øy mellom Irland og England.

Magnus 6. Lagabøte:

- Var konge fra 1263 til 1280.
- Han var en av sønnene til Håkon Håkonsson.
- Han fortsatte med masse store byggeprosjekter i stein rundt om i landet sånn som faren hadde gjort.
- Han er mest kjent for at han samlet alle lovene i landet til 'en felles lov, som skulle gjelde for hele landet.

Eirik 2. Magnusson

- Var konge fra 1280 til 1299.
- Han ble konge når han var 12 år, så egentlig var det nok andre mektige menn i rådet hans som styrte landet, og kanskje også moren hans Ingeborg.
- Rådet hans syntes at kirken hadde fått for mye makt i landet, det ble mye krangel om hvem som skulle bestemme hva av kongemakten og kirkemakten, og hvem som skulle ha mest inntekter fra bøndene og andre i landet.
- For at landet skulle prøve å få bedre forhold til Skottland ble han gift med en skotsk kongsdatter når han var 13 år.

Håkon 5. Magnusson

- Konge fra 1299 til 1319
- Gift med en tysk fyrstedatter.
- Fikk bygget ut Akershus festning og bygget flere andre festninger i landet.

Magnus 7. Eriksson

- Konge i Norge fra 1319 til 1355.
- Gift med en grevinne fra Belgia.
- Mens Magnus var konge kom Svartedauden til landet, en pest som førte til at omtrent halvparten av befolkningen døde.
- Han druknet på vei inn i Bømlafjorden på vei fra Bergen til Tønsberg for å feire jul. Det blåste opp til storm og skipet gikk på grunn.

Håkon 6. Magnusson

- Konge fra 1355 til 1380.
- Håkon overtok et land som var veldig svekket etter Svartedauden.
- På denne tiden mistet Norge stadig mer makt over øyene i vest; Island, Grønland, Shetland osv.
- Gift med en dansk kongsdatter som het Margrete. Hun ble senere den eneste dronningen som har styrt over landet alene uten en konge, og hun styrte over Danmark og Sverige også!
- Vi vet at Håkon Magnusson må ha vært endel på kongsgården Avaldsnes, for det er bevart fem brev han har skrevet mens han har vært her.
- Mens han var konge brant hanseatene kongsgården og andre gårder langs Karmsundet. Det var i 1368. Hanseatene var mektige tyske handelsfolk som brukte havna på Avaldsnes som handelshavn.
- Et brev han skrev på Avaldsnes i 1374 er det siste håndfaste beviset vi har på Avaldsnes brukt som kongsgård.

Murene fra kongsgårdsanlegget graves fram etter hundrevis av år under jorda.

Quiz om kongene

- 1: Hva het kongen som fikk bygget Olavskirken som står på Avaldsnes nå?
- 2: Hva het den siste kongen vi vet brukte Avaldsnes som kongsgård?

Å bygge med stein

Kleberstein og kalkmørtel

Å bygge store steinbygninger, som kirken og kongsgårdsanlegget på Avaldsnes, var i middelalderen en ny og moderne byggemetode. Tidligere hadde kongshallene og kirkene vært bygd i tre. Men man behøvde ikke finne opp hvordan man skulle bygge med stein, for det kunne de allerede i andre land. Så i stedet hentet man heller inn folk som kunne dette, eksperter fra utlandet. Kanskje var det folk fra England og Skottland som ledet byggingen av kirken og kongsgårdsanlegget på Avaldsnes.

Men steinen de bygget med fant de nok ganske lokalt. Hvis vi ser på kirken ser vi at det er brukt kleberstein på alle hjørner og rundt dører og vinduer. Kleberstein finnes flere steder her på Haugalandet, og den har den fordel at den er ganske lett å hogge og forme. Derfor passer den perfekt til å lage fine mønster rundt dørene og vinduene. Men til resten av murene er det brukt all mulig annen stein, bare den er hard nok og ikke smuldrer. Ytterst og innerst i murene er det ganske store steiner, og så har man fylt opp inni murene med endel mindre stein.

Men for å få alt dette til å henge godt sammen måtte man lage kalkmørtel. Det er en slags «sement» som man lager av kalkstein som først knuses og brennes. Vi vet ikke om de har drevet med kalkbrenning her på Avaldsnes, men i hvert fall brant de kalk ved klosteret på Halsnøy, så kanskje kom det hit med båt derfra? Deretter skal kalken blandes ut i vann. Da starter en kjemisk prosess, det er nesten som om kalken begynner å koke! Dette kalles å leske kalken. Leskinga løser opp kalken til den blir som en slags deigaktig masse. Det kan ta tre år før kalken er ferdig lesket, og helst skal den ligge i sju år! Og det må skje et sted det ikke blir frost.

Til slutt blir kalken blandet med sand og vann; kalkslåing, til det blir en akkurat passe seig mørtel.

Romansk stil og gotisk stil

De eldste steinkirkene og bygningene er bygget i romansk stil. Det mest typiske kjennetegnet på romansk stil er at buene over dører og vinduer er runde halvbuer.

Men motene skifter, og tydeligvis var Håkon Håkonsson en mann som fulgte med i tiden, for alle steinbygningene han fikk bygget er i gotisk stil, som Olavskirken på Avaldsnes. Den er bygget midt på 1200-tallet. Kjennetegnet på gotisk stil er at buene over dørene og vinduene ender i en spiss i toppen.

Romansk bue
Kinsarvik kirke

Gotisk bue
Olavskirken, Avaldsnes

Bumerker

I utgravningen har arkeologene funnet noen steiner som har noen tegn risset inn. Sånne tegn kalles bumerker, og de brukes som et slags kjennemerke.

Folk kunne ha et eget bumerke, eller det kunne være en familie eller en gruppe som hadde et felles bumerke. Bumerkene trenger ikke å forestille noe spesielt, de er vanligvis ganske enkle, bare noen få linjer satt sammen til et tegn.

Hvis man ser etter oppdager man at det også er mange bumerker risset inn i klebersteinen på kirken. Folk mente at hvis man risset bumerket sitt inn i kirka ville det bringe lykke og beskytte mot sykdom og farlige makter. Klebersteinen var lett å risse i med bare en vanlig kniv, men man kunne også risse bumerket sitt inn i tre. Tidligere stod det en dør i kirka som var helt pepret med bumerker. Døra er byttet ut når de har restaurert kirka, så nå står den på museum.

Hanseatene, de tyske handelsfolkene som brukte havna her, hadde også egne bumerker for hvert firma.

Kanskje er det både hanseater og lokale folk som har risset bumerkene sine inn i kirken og klebersteinene fra middelalderruinen?

Quiz - Å bygge med stein

- 1: Hvor kan ekspertene i å bygge med stein, og som har bygd kirken og kongsgårdsanlegget her på Avaldsnes, ha kommet fra?
- 2: Hva måtte man lage for å få steinene i murene til å henge sammen?
- 3: Hvordan kan vi se at kirken på Avaldsnes er bygget i gotisk stil?
- 4: Hva er et bumerke?

Oppgaver

Tidsreisefortelling

Hvordan tror du det ville vært å kunne reise i tid tilbake til middelalderen? Skriv en fortelling om en 12-åring fra 2017, som plutselig våkner opp og oppdager at han eller hun plutselig har havnet i 1250...!

Hva ser han/hun rundt seg, hvordan opplever han/hun det, og hva skjer?

Se med de magiske fortidsbrillene

Tenk deg at du har magiske briller som gjør at du kan se hvordan det så ut i middelalderen! Tegn eller mal et bilde av hvordan det ser ut på kongsgården på Avaldsnes når du har tidsbrillene på. Hvordan ser naturen ut? Er det gårdshus der, kanskje dyr? Ser du noen mennesker, og hva driver de med? Tegn gjerne kirken også, eller hvordan du tror den store bygningen arkeologene graver ut nå så ut.

Kanskje vil du se på bilder av ting som er fra middelalderen, for å finne noe å ta med som motiv i bildet ditt.

Send et brev bakover i tid

Kong Håkon V Magnusson har sittet på kongsgården på Avaldsnes i middelalderen og skrevet brev. Selv om det er utrolig lenge siden, han levde på 1200-tallet og begynnelsen av 1300-tallet, så er fem av brevene han har skrevet på Avaldsnes bevart.

Tenk deg at du kan sende et brev bakover i tid. Hva ville du spurt et menneske fra fortiden om hvis du kunne?

Skriv et brev til en person på Avaldsnes i middelalderen. Hva slags person er det du skriver til; er det en konge eller et barn eller noen andre? Hva vil du spørre om i brevet?

Hvor lenge hadde kongene makten?

Se på listen over kongene, hvilken av kongene hadde makten lengst?

Klarer du å finne ut hvor mange år hver av kongene satt på tronen?

Olavskirken i 3D

Hvis du har tilgang på pc og internett, gå til www.olavskirken.no

Gå på en digital oppdagelsesferd rundt kirken, og se om du kan finne og lese om noen av disse punktene:

- Nordportalen og pilegrimene på Avaldsnes
- Vinduene i sørveggen av koret
- Lønngangen under parkeringsplassen
- Åttekantet steinbygning
- Kleberstein og innskrifter
- Taket
- Sørportalen i skipet
- Sørportalen i koret
- Middelalderruin under bakken
- Vinduet i korgavlen
- Vinduer i østveggen i koret
- Kirkegården
- Jomfru Marias Synål

Fasit Quiz

Arkeologi

- 1: Læren om det gamle.
- 2: Steiner og murer.
- 3: At man har en utgravning fordi vi er nysgjerrige og vil vite mer om fortiden.
- 4: At ingen har lov å true, skade, stjele eller ødelegge kulturminner.

Middelalderen

- 1: Ca.1100-1537
- 2: At det er krig innad i landet.
- 3: Olav den hellige
- 4: Svartedauden

Kongene

- 1: Håkon 4. Håkonsson
- 2: Håkon 6. Magnusson

Å bygge med stein

- 1: De kan ha kommet fra England og Skottland.
- 2: Kalkmørtel.
- 3: Buene over vinduene og dørene er spisse i toppen.
- 4: Et slags kjennemerke som består av enkle linjer satt sammen til et tegn.

Steder å finne mer informasjon

Bøker

Jon Ewo: Norske konger og dronninger. Cappelen Damm, 2012. ISBN: 978-82-02-38977-2

Unni Løkkebø og Margit Løyland: Aschehougs illustrerte norgeshistorie. Aschehoug 2005. ISBN: 82-03-24625-7

Siv Kristoffersen: Rogaland gjennom 10 000 år. AmS-Småtrykk 83. Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger, 2011. ISBN: 979-82-7760-151-9

Else Johansen Kleppe & Inga Lundström: Det var en gang i Rogaland. Arkeologisk museum i Stavanger, 1992. ISBN: 82-90215-89-4

Frode Fyllingsnes: Karmøys historie - Middelalderen. Karmøy Kommune 2000. ISBN: 82-7859-007-9

Frode Fyllingsnes: Karmøys historie - Fra reformasjonen til 1800. Karmøy Kommune 2004. ISBN: 82-7096-372-0

Øystein Ekroll: Med kleber og kalk - Norsk steinbygging i mellomalderen. Det Norske Samlaget, 1997. ISBN: 82-521-4754-2

Øystein Ekroll, Morten Stige: Kirker i Norge Bind 1 - Middelalder i stein. ARFO 2000. ISBN: 82-91399-09-3

På nettet:

<http://www.norark.no/prosjekter/kongsgardsprosjektet-avaldsnes/>

www.avaldsnes.info

<http://www.olavskirken.no>

<http://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner>

Facebook:

www.facebook.com/avaldsnes

<https://www.facebook.com/KongsgaardprosjektetAvaldsnes/>

